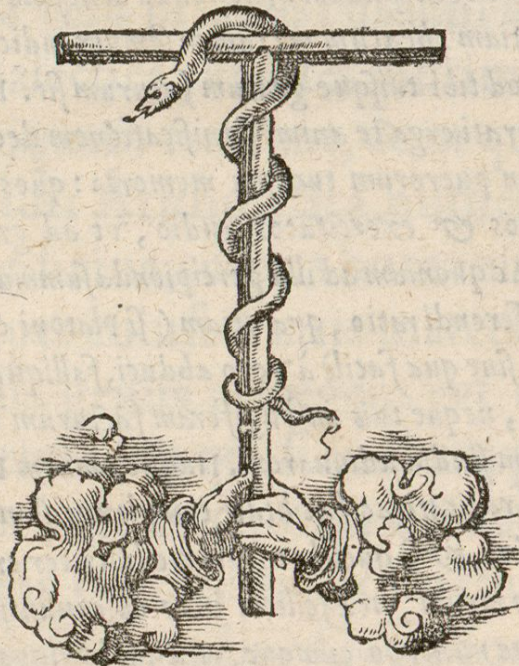

BREVIS ET APERTA
TOTIVS DIALECTICAE

DESCRIPTIO, PERPETVIS DE-
finitionibus, diuisionibus, &
exemplis constans.

Ioanne Foëtio Ferreolæo autore.

AD CLARISSIMUM ORNATISSI-
mūque virum Claudium Robertetum.

PARISIIS,

Apud Martinum Iuuenem, sub insigni D. Christophori
è regione gymnasij Cameracensium.

1555.

CVM PRIVILEGIO.

CLARISSIMO ET ORNATISSIMO

viro Claudio Roberteto Ioan. Foëtius S. D.

INTER cætera, quibus te beatū fœlicemque iure prædicare potes, illud quidem certè præcipuum est, vir ornatissime, quòd liberos natus sis optima indole, summæque ingenij dexteritate præditos. Neque verò primam illam tuam in eis probè educandis diligentiam, curamque præterire licet, qua id vnum vel maximè agis, vt postpositis omnibus fortunæ dotibus (quibus illi tamè sunt instructissimi) præstâtissima virtutis & literarū studia modis omnibus amplectatur. Præclare scilicet intelligis, vir sapiētissime, ampliorē nullam, nullamque firmiorē hæreditatē illis obuenire posse. Id ipsum verò in primis, cumulâtque testantur amabiles & ingenui Florimondi tui mores, raræque & incredibilis φιλολογίας τε καὶ τῆς φιλοσοφίας cognitio. In quo instituendo cū meam olim operam atque industriam probare soleas: non video sanè cur me tibi non vehementer obstrictum, deuinctumque existimare debeam, vt interim summum illud, quo me tua humanitate prosequeris, studium prætermittam. Cui quidem agnoscendo beneficio tametsi me longè, longèque imparem sentiam, beatum me tamen semper iudicabo, si quid vnquam præstare potero, quod tibi tuisque gratum futurum sit. Itaque reputanti mihi quo tandem pacto grati erga te animi significationem declarare possem, subit protinus reliquorum puerorum tuorum memoria: quos ita iam in literis humanioribus versatos & exercitados audio, vt ad grauiora studia meritò conuolare possint. Ac quoniam ad illa percipienda summum adfert adiumentū apta & idonea differendi ratio, quæ etiam (si Platoni credimus) cæterarum artium lux est, & sine qua facilè à vero abduci, fallique possumus: rem sanè haud tibi ingratam, neque tuis infrugiferam facturum me existimaui, si hac quoque parte illorum studia adiuuarem. Itaque omnem Dialecticæ vim quantà maxima potui breuitate ac facilitate complexus sum: eaque meo iudicio tanta, cuius vt patère, & à quolibet, vel mediocriter erudito intelligi possit. Hunc verò laborem meum, meæ scilicet in te obseruantia quæcunque testimonium, tibi tuisque nuncupo: eumque, vt æqui bonique consulas, oro vehementer. Cæterum illud minimè dissimulabo, modis me omnibus contendisse, vt quæ ab aliis præclare quidem, sed tamen ἀτὰρ τῶς, neque satis intelligenter de arte differendi tradita fuerant, ea in vnum quasi fasciculum colligerem, & adhibita methodo ac perspicuitate cunctis legenda intelligendaque proponerem. Id verò an consecutus sim, tuum quidem erit, vir eruditissime, & aliorum doctorum virorum iudicium. Vale, Lutetiæ Parisiorum nonis Augusti. Anno domini 1555.

2

BREVIS ET APERTA TO-
TIVS DIALECTICAE DESCRIPTIO,
perpetuis definitionibus, diuisionibus,
& exemplis constans.

Dialectica est diligens & expedita de qua-
libet quæstione in vtramque partem dis-
ferendi, & vera ac falsa diiudicandi ratio:
sic dicta ἀπὸ τῆς ἀλλήλων, quod significat
scitè, adpositè atque ordine disputare. Hæc enim
ars argumenta nobis suppeditat: quibus rem in
medium adductam vltro, citroque versare, & ad
probabilitatem certa methodo ac via reuocare pos-
simus. Neque verò priuato cuidam rerum generi
addicta est Dialectica, vt artes plurimæ, quæ pro-
priam habent, quam tractant, & in qua versantur,
materiam. Veluti Arithmetica, numeros: Astrolo-
gia, sydera: Medicina, corpus humanum: verum li-
berè discurret per cuiusuis artis materiam, nullum
non quæstionis genus attingens: vt & ipsa quo-
que huic finitima, & quasi ex altera parte respon-
dens ars oratoria seu Rhetorica. Est autem quæstio,
dubia & anceps per interrogationem elata oratio,
vt, Estne Dialectica utilis? Quæstionis duæ sunt
partes. Vna, quæ quia alteri subiicitur, subiectū re-
ctè nuncupari potest: ea scilicet, de qua aliud quæ-
ritur. Altera, quæ de alio quæritur, & dicitur, vnde
& dictum Latinè potest appellari. Ita in superiore
quæstione [Dialectica] subiectū est, [utilis] autē di-
ctum. Nihil autē refert subiectū dictūmq; simplex

sit, vt in proposita quæstione: an verò cōiunctum,
 vt, an artes vniuersæ hominis gratia comparatæ
 sint? & pleraque huiusmodi, quibus fere in mutuis
 colloquiis, quotidianisq; disputationibus vtimur.
 Proposita igitur quæstione, ad eam tractandam
 atque explicandam tertium quiddā seu argumen-
 tum primum inuestigandum est: deinde illud con-
 silio disponendum, & cum partibus quæstionis
 aptè coniungendum, quo quæstioni fides ita de-
 mum fiat. Haud secus atque in extruendis ædibus,
 lapides primū quærendi sunt, deinde adpositè
 inter se nectendi, vt forma domus totūque ædifi-
 cium melius venustiūque se habeat. Ita duæ effi-
 ciuntur Dialecticæ partes, inuentio, & iudicium:
 quarum alterā *ἡ πρώτη τῶν τόπων*, id est, à locorum,
 in quibus argumenta latent, demonstratione Græci
 appellarunt. alteram *ἡ δεύτερη τῆς κρίσεως*, id est, à iu-
 dicādo nominarunt, quòd in ea vis ac ratio de pro-
 posita quæstione, vera an falsa sit, iudicandi sita sit,
 quemadmodum postea planè docebimus. Quo-
 niam autem inuentio & natura & docendi ordine
 prior est, idcirco illius vim primū exponemus:
 post deinde iudicandi vias persequemur. Est igitur
 inuentio, methodus seu ratio excogitandi argumē-
 ti. Argumentum autem id quo quæstio probatur
 vel improbatur. Ducitur autem illud omne, exce-
 pto vno testimonio, ex partibus quæstionis: subie-
 cto (inquam) & dicto: in quibus quid insit, aut ve-
 rò extrinsecus adiungatur, diligenter est inspicien-
 dum. Sic enim prompta & expedita fuerit ad con-
 firman-

firmendam vel infirmādam propositam quæstionem ratio. Verbi gratia, qui superiorem quæstionē, estne Dialectica utilis, confirmare volet, id facile consequetur, si ad definitionem subiecti, nempe Dialectices, animum referat: quæ est, [diligens differendi, & vera ac falsa diiudicādi ratio] quæ, quoniā summa cum utilitate coniuncta est (maximum enim adfert ad cæteras artes percipiendas tractandāsque adiumentum) protinus certè Dialecticam utilis esse confecerit. Idem, si alio argumenti genere uti volet. Porro autē argumentorum alia ex definitione sumuntur, alia ex distributione, alia ex notatione, genere, specie, coniugatis, causis, effectis, adiunctis, dissentaneis, similitudine, dissimilitudine, comparatione, testimonio. Definitio est, quæ rem de qua agitur propriè ac breuiter explicat: eaque duplex est. Aut enim quid res sit, indicat: aut qualis. Prior essentialis, (liceat enim hoc verbo, quā rudiore alterius penuria uti) nuncupatur, quæ scilicet essentiam ac naturā rei, seu, quid res sit, declarat: eaque genere constat ac differentia, ut, [animal rationis compos] definitio est hominis essentialis. Posterior accidentaria dicitur, quæ rem per qualitates & accidentia, quæ substantiam non conficiūt, sed ei extrinsecus accedūt, describit, unde & descriptio nominatur. Ut, [animal risus & doctrine capax] hominis descriptio est. Neq; enim idcirco homo est, quia risus aut disciplinæ, sed quia rationis cōpos est. Huius argumenti talis est formula, Ioānes animal est ratione præditū: itaq; homo est.

Definitionis duæ sunt leges : vna ne latius pateat, néue in alias res transfundatur, quàm id quod definitur. Altera, ne sit angustior. Itaque vitiosæ fuerint istæ hominis definitiones [animal sensus particeps] & [animal eruditione doctrinâq; præditum]. Prior quidē, quòd latius pateat : posterior verò, quòd angustius. Neq; enim solus homo sensu valet : sed & brutum quoque : neque omnis homo doctus est. Hinc eiusmodi regula colligitur, Cuicunque cohæret definitio, eidem cohæret & id quod definitur, & contrá. Cuicunque item non cohæret definitio, neq; illud quoq; quod definitur.

A D N O T A T I O.

Ad definitionem reuocantur differentia & proprium, quæ cum suis formis seu speciebus reciprocantur, quẽadmodum definitio cum eo quod definitur. Est autem differentia, quæ vnius formæ naturam atque substantiam cum genere constituit, & eam à cæteris rebus disiungit: veluti [sensus] animalis differentia est: sic [ratio] hominis. Proprium verò dicitur quod vni formæ competit, idque vniuersæ, tametsi eius substantiã nulla ex parte conficiat: veluti [risus] hominis proprium est: sic [hinnitus] equi. A differentia igitur ita concludimus, Sensu valet: est igitur animal, & è cõuersó. A proprio verò sic, risus capax est: quamobrem homo est, & econuersó.

Definitionē distributio excipit. Primùm enim quid quídque sit, constituendum est, atque inuolutæ

lutæ rei noticia definiendo aperienda est: deinde ipsius rei partes ac formæ inspiciendæ.

Distributio igitur est, cum quid in alia diuiditur: eaque duplex est, totius videlicet integri solidique in partes, quæ partitio, seu partium enumeratio propriè dicitur: & totius vniuersi seu generis in formas, vel differentias, & diuisio proprio nomine nuncupatur. Priore modo, domus distribuitur in tectum, parietem, fundamentumque. Sic Dialectica ἀναλογικῶς in inuentionē & iudicium. Hic à toto ad partes: itémque à partibus ad totum argumentari licet, hoc pacto. Domus est: igitur & tectum, paries, fundamentumque. Item, Ioannes inueniendi & iudicandi rationem tenet: Dialecticam itaque nouit. Posteriore modo, animal, in hominē & belluam diuiditur: vel (quod perinde est) in rationis compos, & rationis expers. Vbi animalis nomen subintelligendum ac repetendum est. Sic virtus in prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam diuiditur. Hic quoque ex toto vniuerso formæ, & ex formis totum vniuersum confirmatur, hoc modo. Omne animal sensus particeps est: igitur & homo atque itém bellua. Item Cæsar prudentia, iustitia, fortitudine & temperantia præditus fuit: utique igitur & virtute.

Diuisiōis ea lex est, vt genus in certas atque definitas formas distribuatur, ita vt nulla neque prætermittatur, neque redundet: sed cum eo quod diuiditur sub disiunctione acceptę remeant. quod in partitione minimè necessarium est: vbi

partes

partes sæpe sunt infinitiores, & nullo certo numero compræhensæ.

A D M O N I T I O.

In partitione seu partium enumeratione, nō nisi coniunctis omnibus partibus totum confirmatur, refellitur autem vnius partis negatione. Ipsum contra affirmatum partes omnes cū singulas, tūm coniunctas infert: negatum autem, singulas non negat, quemadmodum ex proposito superiore exemplo facilè dignosci potest. In diuisione verò, formæ etiam singulæ genus astringunt, non nisi autem cōiunctę destruunt. Genus contrà affirmatum singulas formas non colligit, nisi vniuersè sumatur: negatum verò formas omnes cū singulas, tūm coniunctas tollit.

A D N O T A T I O.

Ad diuisionem reuocatur & formarum distributio in res singulas, qua frequenter vtuntur oratores in amplificando, vt, Cicero pro lege Manilia sæpius: & Dialectici, cū propositam quæstionem inductionibus astringunt. Atque id quidem quòd ad argumentandi rationem duntaxat attinet. Vt enim ex forma genus: ita ex re singula seu indiuiduo (vt vocant) forma colligitur, de quo postea latius, vbi de specie differemus. Alioqui res singulas & infinitas, & instabiles esse, ideòq; nec ex his generis scientiam posse, non ignoramus. Est autem & alia diuisionis forma, cū scilicet subiectū in accidentia

cidentia diuiditur, vt, cum dicimus hominum alij confilio, alij viribus, alij copia & opibus valent. Nam de ea diuidendi ratione qua nonnulli accidens in subiecta partiuntur, illam planè reiciimus: quòd à natura, communique loquendi consuetudine abhorreat. Quis enim ita loquatur, Sanorum aliud homo, aliud bellua: ac non potius hoc modo, hominum vel belluarum, alij sunt sani, alij ægroti? Tertiã quoque addunt diuisionis formulam, cum scilicet accidens in accidentia diuiditur, veluti, flauorũ, aliud dulce, vt mel: aliud amarũ, vt fel. Atque hæc quidem de definitione ac distributione paulò fufius dicta volui, quòd earum præcipuus quidam fit, & in perdiscendis, & in explicandis scientiis vſus: quibus neque hanc quoque regulam addidiſſe importunum, aut verò alienum fuerit, cuiuſcunque diuisionis membra aliquo diſſentaneorum genere (de quibus poſtea) diſcrepare inter ſe debere: vt malè inſtituta videatur & ſit omnis diſtributio, quæ ſecus habeat.

Notatio ſeu etymologia ſequitur, quæ vt definitio rem, ita vim atque originem nominis explicat, & eſt quædam veluti nominis definitio: veluti [ſtudioſum ſapientiæ] philoſophiæ notatio eſt: unde philoſophi, ſapientiæ ſtudioſi atque amatores dicti ſunt. Hoc argumenti genus ita exponitur, ſtudioſum ſapientiæ imprimis honorificum atque illuſtre eſt: illuſtris igitur atque honorifica eſt philoſophia.

BREVIS DIALECTICAE
ADMONITIO.

Argumentū à notatione perpetuò valet, si quidē negatiuè sumatur: sin autē affirmatiuè, nō semper. Veluti, si quis ita colligat, patriæ consulit: igitur consul est, vitiosa sanè fuerit ista complexio: cū plerique reip. consulere possint, nimirum armis, vt consulatum tamen non obeāt. Sic non quicumque medetur, is medicus, nec qui differit, Dialecticus cēsendus est, nisi id ex arte, scitéque faciat. Bene autem Cicero in Pisonem consulē eum non fuisse demonstrat, quòd reipublicę non consuluerit, verū pessimis eam consiliis euerterit.

Genus, est quod de pluribus formis seu speciebus effertur, in quæstione quid est, vt, quærēti quid est iustitia, aptè respondetur virtus. Hinc ita concludimus, Omnis virtus nobilitat virum: ergo & iustitia. Item, nullum vitium laudandum est: ne igitur profusio quidem.

Species, est quæ generi subiicitur, & de qua genus in quæstione quid est, respondetur: vt iustitia virtutis species est: ita homo, animalis. Sic autem species à speciendo verbo antiquo dicta est, quòd obscuram & inuolutam generis naturam quasi inspiciendam atque cognoscendam proponat. Qui enim animal dicit, confusum quiddam & obscurū dicit: qui verò hominem & belluam, is iam animalis vim significationemque clarius aperit ac monstrat. A specie itaque sic argumentamur, Cæsar clementia præditus fuit: ergo & virtute.

ADNO-

ADNOTATIO.

Ad speciem seu formam etiã res singulæ, veluti Stephanus, Ioannes, Florimondus, cæteraque eiusmodi propria nomina eatenus pertinent, quatenus eadem est, & à genere ad formas, & à formis ad res singulas argumentãdi ratio, velut suprà attigimus.

„ Alioqui si rem ad viuum refeceres, forma & indiui-
 „ duum, longè latèque differũt. Nam forma de plu-
 „ ribus vniuersè dicitur: indiuiduum verò de vno pe-
 „ culiariter. Huc accedit, quòd formarũ insitæ quæ-
 „ dam sunt natura in animis nostris notiones & in-
 „ telligentia, quas Græci tũm *εἰς νοίας* tũm *φρολῆσεις* vo-
 „ cant, ex quibus omnis scientia gignitur: rerum ve-
 „ rò singularum seu indiuiduorũ nullæ sunt notio-
 „ nes, nullaque scientia, quòd & infinitæ sint & sub-
 „ inde mutationi obnoxia. Igitur à specie ad res sin-
 „ gulas ita colligere licet. Omnis mansuetudo atque
 clementia iure prædicanda est: ergo & ea qua Cæ-
 sar floruit. Itẽ, nullus homo rationis expers est: ne
 igitur ea quidem Ioannes caret. A rebus quoque
 singulis ad formas sic ratiocinamur, Stephanus
 Robertetus Græcè ac Latinè cũ primis doctus est:
 Quare aliquis homo Græcè ac Latinè doctus est.
 Item Florimondus sensu valet & intelligentia mẽ-
 tis. Quamobrem & homo.

ADMONITIO.

Genus affirmatum, si quidem vniuersè sumatur,
 speciẽ colligit & affirmat: sin minus, eam non col-
 ligit: negatum verò eam vtique negat ac tollit. Spe-

cies contrà affirmata genus omnino astringit: sublata verò illud non utique tollit. Quod quidem eò fit, quia species ita generi cōiuncta est, ut ab eo diuelli nequeat, ac propterea secum illud perpetuò capit. Cùm autem genere posterior sit, tolli ea potest, ut saluum incoluméque genus remaneat. Contrà verò genus cùm non vnica specie, sed pluribus concludatur, quibus etiam natura prius est: ab illis utique sigillatim separari potest: eo verò sublato, tolluntur & illæ protinus: cùm ipso (veluti dictum est) posteriores sint. Porro illud quoque animaduertendum est, generis & speciei nomen interdū promiscuè sumi, ut, cùm dicimus quatuor esse præcipua virtutum genera, prudentiam, fortitudinem, iustitiam & temperantiam: vbi generis nomen pro specie vsurpatur.

Coniugata dicuntur, quæ ab vno orta principio variè commutantur, ut sapientia, sapiens, sapienter: vbi ex primo reliqua duo nascuntur. Huius argumētī tale est exemplum, Catilina in rempublicam coniurando sceleratè egit: fuit igitur sceleratus.

R E G V L A .

A quocunque remouetur vnum coniugatorum, ab eodem remouetur & alterum: non item, cuicūque vnum eorum cohæret, eidem protinus & reliquum adiungitur. Verbi gratia, liberalitas, liberalis, & liberaliter, coniugata sunt: neque tamen quicunque liberalitatis opus exercet, is liberalis cēsendus est, nisi id ex vsu habitūque frequenti & identidem

tidem repetita actione cōparato faciat. Itaque constans est perpetuò istud argumenti, siquidem negatiuè sumatur: sin affirmatiuè, inconstans.

Causæ, sunt quibus antecedentibus aliquid fit. Harū verò quadruplex est genus. Materia, ex qua res est: veluti lignū, materia domus est: sic corpus, hominis. Ab hoc causæ genere sic concludimus, domus lignis constat: est igitur conflagrationi obnoxia. Item homo corpore contrariis rebus constāte coalescit: quamobrem interitui obnoxius est.

Forma, per quam res vnaquæque, id est, quod esse propriè dicitur, vt, [ratio] forma est hominis. Vnde ita argumentamur, homo rationis compos est: igitur & artium capax.

Efficiens, à qua res est: seu, quæ id efficit cuius est causa, vt [ignis] causa est efficiens caloris: sic venenum, mortis. Hæc ita tractatur, ignis est: calor igitur. Venenum bibit: itaque moritur. Porro causæ efficientis duplex est genus. Alia enim perfecta est & necessaria, quæ scilicet per se, vique sua citra alterius adminiculū aliquid efficit, vt, ignis, per se calefacit. Alia imperfecta est, quæ non sola nec per se, Verū adiuuante alio quidpiam efficit: vnde adiuuans causa nuncupari potest, vt, architectus & ferramenta causæ sunt efficientes domus: quorum neutrum tamen domum per se efficere potest, verū ad eam construendam mutuis auxiliis egent. Sic medicus & pharmaca instaurandæ valetudinis causæ sunt.

B R E V I S D I A L E C T .

A D M O N I T I O .

A causis efficientibus ad effecta, itémque ab effectis ad causas efficientes (mutua sunt enim hæc argumenta) ita demum firma est ac constans argumentandi ratio, si causæ perfectæ ac propriæ, propriæque item effecta sumantur. Neque enim quælibet causa effectum colligit: neque ex quolibet effecto causa concluditur. Veluti, amor, connubij quidem causa est, non protinus tamen secum illud infert, neque eum omnem qui puellæ amore ducatur, illam in vxorem capturum esse consequitur. Ita, licet titubationis causa sit ebrietas, non tamen si quis titubat, idcirco ebrius est: cùm id aliunde, vtputa ex morbo & imbecillitate cōtingere possit.

Finis, est cuius gratia res est: vt, finis iustitiæ, est æquabilitatis conseruatio. Hinc ita ratiocinamur, Aequo iure ciues retinere valde laudandum est, & in primis sanctum: Valde itaque laudanda & in primis sancta est iustitia.

R E G V L A .

In omnibus causis id perpetuū est, vt illis sublati earum effecta tolli necesse sit.

Porro huius argumenti varius est ac multiplex vsus cùm apud philosophos, quorum proprium est rerum causas inuestigare, tùm etiam apud oratores in tractandis causis cōiecturalibus, vbi causæ factorū diligenter sunt perquirendæ. Quod optimè Marcus Tullius in oratione pro Milone præstitit, vbi causas odij Clodij in Milonē eiusque necis
doctè

doctè persequitur. Iurisconsultis præterea familiare est istud argumenti genus in colligendis præsumptionibus, explicandis iudiciis, ac definiendis ex æquo, bonoque sententiis.

Effecta sequuntur, quæ ex causis existunt, vt, [calor] ignis effectum est: sic mors, veneni: coitus, partus: & dies, luminis solis. Huius argumenti talis est formula. Dies est, sol igitur lucet: peperit, ergo cum viro concubuit. Sic Dialecticę effecta sunt, rebus obscuris lucem adferre, & formulam de re quaque rectè differendi tradere. Sic philosophiæ, mores probè componere, ac mentis tranquillitatem conciliare.

ADNOTATIO.

In effectis non solum spectatur quid ex re quaq; euenerit, sed etiam quid impendeat, vel sit euenturum. Veluti, quæ ex pace belloque contingere possint: quæ belli pacisque commoda atque incōmoda oratoribus dicuntur.

Adiuncta (quæ nunc cōiuncta, nunc contingētia, nunc cōmuniter accidentia dicuntur) sunt, quæ à substantia longè remota sunt, quæque extrinsecus, nec necessariò adueniūt. Vt, virtutes, sciētia: Fortunæ item ac corporis bona, veluti, honores, amici, diuitiæ: sanitas, robur, pulchritudo: quæ quidem in hominem cadunt: at non necessariò, neque illius substantiam cōficiunt. Ab adiunctis eiusmodi argumentum ducitur, Annas Mommorantius singulari consilio, & eximia rei militaris scientia præditus

præditus est: iure itaque præsentis belli prouincia illi demandatur.

A D N O T A T I O .

Ad adiuncta pertinent ἐκτότα, id est, signa verisimilia, quæ coniecturas & suspitiones maximè cōmonent, Veluti, solus cum ense cruento iuxta cadauer repertus est, fugit, expalluit: cædis igitur conscius fuit. Huc etiam reuocantur rerum & personarum περιστασις seu circumstatiæ: vt locus, tempus, modus: itémque patria, genus, educatio, & pleráq; eiusmodi. Itaque hoc argumentum magis oratorium est, quàm Dialecticum, eoque frequentissimè vtuntur oratores in causis coniecturalibus & genere demonstratiuo: in quibus encomia & laudes magna ex parte ab adiunctis rerum & personarum ducuntur.

Dissentanea dicuntur, quæ cum aliis non consentiunt, verùm ab illis distincta & separata sunt: quorum triplex est genus. Primum est contrariorum: secundum, repugnantium: tertium, diuersorum. Contraria sunt, quæ de eodem simul affirmari non possunt, & certo numero differunt, vnū ab vno, vt, virtus, vitiū: ars, inertia: aut summum vnū à duobus, vt fortitudo, metus, audacia. Porro contrariorum quatuor genera statuuntur, aduersa, priuantia, relata, contradicētia. Aduersa dicuntur, quæ in eodem genere posita plurimùm differunt, & quibus positis occurrunt tanquã è regione contraria: vt, virtus, vitium. Ab his ita ratiocinamur,

virtus

infita: quæ item corporis est, aut animi. Corporis, vt naturalis constitutio ad morbum vel sanitatem: vnde salubres aut valetudinarij dicimur: itémque procliuitas ad cursum, ad luctam, & res eiusmodi. Animi verò vt seminaria & igniculi virtutum & vitiorum: vt propensio, aut tarditas ad percipiendas artes atque disciplinas. In tertia specie est affectus, id est, perturbatio & motus animi, cuius præcipua sunt genera quatuor. Lætitia, dolor: spes, metus: quorum primum & tertium ex præsentis & futuri boni: secundum & quartum ex præsentis item & futuri mali opinione nascuntur. His adde & eos quoque qui ex his oriuntur, affectus: quorum alij sunt subiti, vt ira, repentinum gaudium ex rebus prosperis, mœror ex aduersis: qui vt citò oriuntur, ita citò euanescent. Diuturni, vt amor, inuidentia: quæ, vt longo temporis tractu gignuntur, ita diu manent, neque adeò facile tolluntur.

Quartū locum obtinet, qualitas sensum mouēs: cuius formæ pro sensuū ratione distinctæ sunt. Vox & sonus, quæ auditum mouent, estque vox grauis, acuta, media. Calor, qui visum ferit: & est albus, niger, intermedius. Odor, qui olfactū: & est gratus, ingratus seu foetidus. Sapor, qui gustū: & est dulcis, acerbus, medius. Calidum, frigidum: humidū, siccū: durum, molle: lene, asperū, quæ tactū afficiunt.

Quintam speciem faciunt figura & forma, veluti rectitudo, curuitas, circulus, triangulus & reliquæ figuræ, cum scilicet in his spectatur linearum & superficieum coniunctio inter se & adaptio. Huc quoq;

D

pertinet

pertinet domus, navis & aliarum rerum forma atque descriptio. Neque verò mireris figuram hîc in qualitate constitui, cùm in quantitate supra locata sit. Nihil enim vetat rem vnam eandemque diuersa ratione ad aliam atque aliam Categorias referri, quemadmodum ex propositis hîc atque illic figuræ descriptionibus colligi vel facilè potest.

Relata sunt, quorum natura in eo consistit, vt ad alia referantur, sine quibus intelligi non possunt: cernunturque hæc potissimum in substantia, vt pater, filius: in quantitate, vt maius, minus: par, impar: duplum, dimidium: in qualitate vt simile, dissimile.

Actio est admotio agentis ad id quod patitur, vt docere, impellere, secare, calefacere, frigefacere, quæ actionem significant.

Passio est actionis effectus, seu id quod cõsequitur ex actione, vt doceri, impelli, secari, calefieri, frigeri, quæ passionem designant. Ad has duas categorias referuntur hæ voces, impulsio, sectio, calefactio frigefactio & similes, quæ tùm actionem, tùm passionem notant.

Situs, est eorum quæ corporis collocationem ac quendam veluti modum gestumque significant, cuiusmodi sunt, sedere, stare, iacere, pronum esse, supinum esse.

Vbi, est quod loci & rei circumscriptionem indicat: cuius generis sunt hæc, domi esse, in foro, in auditorio, sursum, deorsum: dextrorsum, leuorsum: quæ non rem, nec locum tantum significant, sed

sed quendam ex vtrisque velut compositum intellectum referunt.

Quando, est quod temporis similiter & rei circumscriptionē innuit: vt heri, hodie, pridie, postridie, nuper, dudum venit, cras ad bellum Ioannes proficiscetur.

Habere, est quod possessionē & rem possessam comprehendit, pertinetque ad ea quibus vestiendi modus significatur: cuiusmodi sunt, armatum esse, loricatedum esse, galeatum, vestitum, ac togatum esse, & cætera eiusmodi.

Atque hæc quidem de Categoriis breuiter, simpliciterque dicta volui, quatenus scilicet illæ ad inuentionē argumenti, velut supra monuimus, haud parum conferunt: simul, vt simplicium vocum quæ ad eas referuntur vires ac significationes, itemque earum genera, formas ac differentias paucis indicarem. Nam accuratior earum tractatio ad alios artifices spectat: veluti, substantiæ corporeæ exacta cognitio ad Physicum seu philosophum naturalem: incorporeæ, ad Theologum: quætitatis, ad Mathematicum: qualitatis quidem corporis, ad Physicum item: animi verò, ad moralem philosophum pertinet.

Ex Categoriis simplicibusque vocibus, nomine scilicet & verbo conficitur enuntiatio seu propositio, quæ etiā enunciatum, effatum, proloquiū & pronunciatum Latinis, Græcis verò *πρόθεσις* & *ἀξιωμα* dicitur. Cuius intellectus eò proficit, vt quæ perpetua oratione longisque disputationibus ex-

plicantur, ea in certa quædam atque definita pronuntiata reuocari, atque solui possint: quæ qui tenuerit, facilè totius orationis cursum, disputationisque cuiuslibet summam intelliget. Est autè pronunciatum, oratio verum, aut falsum indicans. Verum quidem indicat, si cum re consentiat. Vt, iustitia est virtus: falsum verò, si dissentiat ab eadem, vt iustitia non est virtus. Illudque, aut affirmans est, aut negans, vt in propositis exemplis. Pronunciati verò partes sunt duæ, vt & quæstionis (solo enim
 „ proferendi modo inter se differunt, quòd hæc in-
 „ terrogatiuè, illud verò absolutè sumatur.) Prior pars est, quæ subiectū: posterior quæ dictū nuncupatur. Illā Græci τὸ ὑποκείμενον, hæc verò τὸ κατὰ πρόθεσιν vocitant: veluti, in superiore pronunciato [iustitia] subiectum est [virtus] autem, dictum.

Pronunciatorum duo sunt genera, simplex, & coniunctum. Simplex, est quod ex pluribus non constat, vt, Dialectica est utilis. Illudque à materia diuiditur, in necessarium, & contingens. Necessariū dicitur, in quo perpetua inest veri constantia, cū scilicet definitio de eo quod definitur, vel genus ac differentia de specie, aut hæc etiam omnia de subiectis sibi indiuiduis enunciantur, vt, homo animal est rationis ac intelligentiæ capax: quæ de Florimodo omnia coniunctè sigillatimque dicuntur.

Cōtingens pronūciatū, est cuius veritas & falsitas inconstans est, nec fixa, quæque earum est rerū, quæ euenire, & nō euenire possunt: cū scilicet accidentia de substantiis dicuntur, vt, homo dialecticus

cus est: aut certè accidētia de accidentibus, vt, flauū dulce est. Diuiditur etiam pronūciatum à modo enuntiandi, in vniuersum, particulare, indefinitum & singulare. Vniuersum pronunciatum, est cui signum vniuersale, veluti, omnis, cunctus, quisquis, quilibet, nullus, nemo & eiusmodi cætera præmittuntur, vt, omnis iustitia est virtus. Particulare, cui nota particularis, veluti, quidam, nonnullus, aliquis, præfigitur, vt, aliqua virtus in moderandis voluptatibus sita est. Indefinitū, cui nullum signū præponitur, vt, virtus nobilitat hominē. Singulare, cuius subiectum res est singularis, seu nomen proprium, vt, Cicero orator fuit. A tempore quoque diuiditur simplex pronūciatum, vt aliud, præsentis temporis sit, vt, Ioānes literarum studio incumbit: aliud, præteriti, vt, Pompeius summus Imperator extitit: aliud, futuri, vt Florimōdus cras de ratione differendi verba faciet. Atque huius quidem postremi generis pronuntiata, si contingētia sint, nec verum, nec falsum præfixè aut definitè significant, sed eorū veritas & falsitas ab euentu pendet, qui incertus est. Hactenus de simplici pronunciato, nūc de coniuncto dicamus. Est igitur cōiunctum pronunciatum, quod ex pluribus simplicibus pronuntiatis cōstat: illūdque in tria genera diuiditur. Aut enim copulatum est, aut disiunctum, aut hypotheticum, seu conditionale. Copulatum dicitur, quod copula [&, atque] & similibus nectitur, vt, & honestum est, & vtile liberalium artium studiū. Disiunctum, est quod disiunctiuis particulis [aut]

& [vel] cōstituitur: vt, homo rationis capax est, aut expers. Conditionale vocatur, quod cōditionem significat, & per particulā [si] & [quia] (vnde etiā rationale dicitur) exponitur, vt si vel, quia sceleratorum consuetudo bonę famę obest, fugienda est. Itē, si profusio virtus est, ea utique est prædicanda.

I. R E G V L A.

Copulati pronūciati pars utrāq; vera esse debet.

II R E G V L A.

Disiuncti pronūciati pars vna vera est necessario, altera verò falsa.

III. R E G V L A.

Conditionalis pronūciati veritas aut falsitas ex conditione pendet, quemadmodum ex propositis exemplis satis constat.

In pronūciatis cernuntur quædam oppositiones, quarum, quia intellectus atque cognitio plurimum confert (efficit enim, vt in qualibet disputatione videamus, quæ cui sententia pronūciatūque consentiat, quodque opponatur) idcirco pauca de his earūque natura addidisse visum est. Est igitur oppositio, vnius eiusdemque de vno & eodem affirmatio & negatio. Oppositorū verò pronūciatorum duo sunt genera: cōtraria & contradicentia. Contraria sunt, duo vniuersa pronūciata, aientia & negantia, vt omnis prudentia virtus est: nulla prudentia virtus est. Contradicentia sunt,
vniuersum

vniuersum & particulare pronunciatum, vt, omne animal sensu præditum est: aliquod animal sensu præditum nō est. Item, nullum animal sensu caret. Aliquod animal sensu caret. Contradicientia etiam sunt duo singularia pronuntiata, veluti, Cæsar fortis fuit: Cæsar fortis non fuit.

I. REGVLA.

Contraria pronuntiata, si contingentia sint, falsa simul esse possunt, vt, omnis homo doctus est: nullus homo doctus est: simul autē vera nusquā.

II. REGVLA.

Contradicientia pronūciata siue necessaria sint, siue contingentia, nunquam in veritate & falsitate conspirare possunt.

Expositis Categoriarum vocūque simplicium viribus, ex quibus omnis inueniendi argumenti ratio, veluti diximus, petitur: declaratāq; pronunciatorum natura, cuius cognitio viam argumentationi vel maximè munit, illud reliquum est, vt iudicandi regulas præscribamus. Est igitur iudiciū, ratio ac via rite collocandi cum partibus quæstionis argumenti, & ea collocatione de ipsa quæstione, vera an falsa sit, æstimandi. Quod quidem adhibita hac cautione vel facile fiet: vt si quidem cum ambabus quæstionis partibus iuuentū argumentum consentiat, & ipsas quoque inter se consentire, ac veram propterea quæstionis affirmationem esse iudicare liceat: sin ab alterutra dissentiat, falsam.

Verbi

Verbi gratia, si hæc quæstio proponatur, an temperantia sit laudanda, de cuius veritate aut falsitate ambigatur, argumentum ad eam confirmandam statim excogito, nimirum virtutem: quæ, quia cum [temperantia] quæ prior quæstionis pars est, itemque cum [expetenda] quæ posterior, consentit: veram protinus quæstionis affirmationem apta collocatione colligo, hoc modo

Omnis virtus laudanda est.

Temperantia virtus est.

Quamobrem temperantia est laudanda. Vbi argumentum ex priore parte quæstionis, nimirum ab ipsius genere ducitur. Contrà verò si queratur, an intemperantia sit laudanda, [vitium] pro argumento assumo: quod quia cum posteriore parte quæstionis nempe [laudanda] non consentit: falsa utique fuerit quæstionis affirmatio, veràque contrà negatio, hoc pacto,

Nullum vitium laudandum est.

Intemperantia vitium est.

Itaque intemperantia non est laudanda. Vbi argumentum quoque à genere subiecti petitur. Itaque vis iudicij in argumentandi formulis tota posita est. Argumentatio autem est argumenti explicatio, & quævis quæstionis confirmatio. Argumentationis quatuor sunt genera, syllogismus, enthymema, inductio & exemplum. Syllogismus, qui & ratiocinatio dicitur, argumentatio est, in qua ex apta & idonea argumenti cum partibus quæstionis collocatione, quæstio ipsa necessario concluditur,

virtus confectanda est: fugiendum igitur vitium. Iam verò aduerforum, alia medio carent: vt, sanitas, morbus: alia medium habent: vt, album, nigrū, inter quæ mediij colores interiacent, veluti fuscus, cœruleus, rubeus, & plerique alij.

Priuantia secundo loco occurrunt, quæ habitū & priuationem notant, vt, opes, inopia: lux, tenebræ. Hæc ita tractantur, qui opibus valet, is præclara multa perficere potest: ergo qui inopia premittur, à præclaris gerendis rebus abest longissimè.

Relata sequuntur, quorum ea est natura, vt ad aliud semper referantur: vt, pater, filius: libertas, seruitus. Ab his sic concludimus, libertatis magna est & inæstimabilis suauitas: seruitutis igitur iugum durum est ac graue admodum.

Contradicentia quarto & vltimo loco posita sunt, quæ vnum idémque aiunt & negant: vt Dialectica est utilis: Dialectica non est utilis: quorum vnum necessariò verum est, alterum verò falsum. Itaque si vera est affirmatio, negatio protinus falsa intelligenda est: & ediuerso. Differunt hæc à superioribus contrariis, quòd de quacunque re enunciantur: cætera verò non item.

REGVLA.

Contraria nunquam in idem simul, eadémque ratione conuenire possunt. Vnde fit, vt vno eorum de re aliqua affirmato, alterum protinus de ea negetur, ab eaque remoueatur. Non tamen si contrariorum vnum de aliquo negatur, de eodem & reli-

C

quum

quum statim affirmatur, veluti in aduersis accidit, quæ mediū habent: quæ de eodem ambo simulque negari possunt, vt, album & nigrū de flauo colore.

ALIA REGULA.

Contrariorum contraria sunt consequentia, vt, quia liberalitas laudanda est, auaritia certè vituperanda. Idem de aliis contrariorum generibus sentiendum. Haëtenus de vi ac natura contrariorum: nunc de repugnantibus dicamus.

Repugnantia itaque dicuntur, quæ cū de eodem simul affirmari non possint, nullo certo numero inter se dissident: veluti, amor repugnat iniuria, cædes, damnū, obtreçtatio & plerāque eiusmodi. Repugnantium tale est exemplum, Clodius scelere & iniuria patriam vexauit: quare amore patriæ non tenebatur.

Diuerfa (hîc enim cōmuni nomine proprii loco alterius penuria cogimur abuti) dissidentanea sunt, quæ de eodem simul affirmari quidem possunt, sed ratione tamen distinguuntur, vt philosophus, orator, dialecticus, quæ de Cicerone omnia simul verèque dicuntur. Hoc argumentum ita exponitur, Cicero vi dicendi causam Ligurianam obtinuit: id igitur philosophiæ præsidio non est consecutus. sic, Galenus beneficio medicinæ plerisque lapsam valetudinem restituit. id igitur Dialecticæ (quam alioqui præclarè tenuit) aut alterius cuiusquā artis adminiculo non præstitit, hæc disparata nonnullis parum certè Latino vocabulo nuncupantur.

Simi-

Similitudo, est rerum diuersarum in eadem qualitate collatio. Hæc ita exponitur, vt aurū igne: ita fides amicitie aduersis temporibus exploratur. Itē, vt perito medico ægrotantis salus: ita reipublicæ status & administratio prudenti & perito viro cōmittendus est.

ANIMADVERSI O.

In similitudine, vt ea valeat, satis est, si ea quæ cōferuntur inter se, in eo similia videantur & sint, in quo conferuntur: tametsi in cæteris diuersum quiddam atque dissimile reperiat, quod frequenter vsuuenit.

Dissimilitudo, est rerum diuersarum in diuersa qualitate collatio, eaque hoc modo tractatur, Non vt palestræ, ita reipubl. qui viribus ac ætate floret, præficiendus est: sed qui consilio. Cæterum similitudinis ac dissimilitudinis præcipua quædā vis est in exornanda illustrandaque oratione, valentque hæc ad persuadendum & inducendum plurimum.

Comparatio sequitur, quæ est collatio rerum in quantitate maiore, pari, minore. Cōparatio ex maiore sumpta ita explicatur, Non potest quis priuata negocia bene gerere: multò igitur minus publica rectè administrare poterit. Ex pari verò hoc modo, Coniuratio in rempublicā capitalis est: ergo & in regem. Paria namque faciunt rex & respublica. A minore verò sic, Vis amicitie etiam inter extraneos cernitur: quanta igitur inter affines & consanguineos esse debet?

Maiora ferè per negationē, minora verò per affirmationem in argumentando sumēda sunt, vt in superioribus exemplis. Parium quidem certè idem est iudicium, seu affirmes, seu neges, vt quod in vno pariū valet, aut non valet, in altero quoque valere, aut nō valere debeat. Valēt tamē aliquādo maiora, cū affirmatiuē sumuntur: veluti, qui regē vincere potest, vtique & ducē aut comitē facilē superare poterit. Atq; omnino, qui, quod maius ac grauius est, agit, illud profectò quod minus leuiúsque est, prestare poterit. Sic quoque minora interdū negatiuē sumūtur, vt qui, quod minus leuiúsque est, perficere nō potest, is quod grauius est, multò minus possit.

Testimonium vltimo loco relictum est, quod ex partibus quæstionis non ducitur: verū ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Illudque diuinum est, aut humanum. Diuinum dicitur, quod à Deo, hominēve diuino spiritu afflato editur, quale est illud Apollinis, nosce teipsum, & plerāque Calchantis apud Homerū vaticinia: multa item quæ in sacris monumentis tū à Christo seruatore nostro, tū ab ipsius Apostolis de supremo hominis bono, eternaque vita passim prodita sunt, cuiusmodi inter cætera illud est Matth. 19. Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. Humanum testimonium est, quod ab homine citra diuini numinis inspirationem æditur, quales sunt Poëtarum, Philosophorum, Iurisconsultorum, Medicorū, & aliorum doctorum virorum sententiæ. Veluti, Seneca

ait, virtutem post funera viuere. Plato tradit, Dialecticam eorum quæ confusè dicuntur lucem esse. Ulpianus ait, neminem plus iuris ad alium transferre posse, quàm ipse habeat. Hippocrates asserit, omne vehemens naturæ inimicum esse. Itaque à testimonio sic argumentamur, Plato ait, dialecticam eorum quæ confusè dicuntur, lucem esse: Quare dialectica utilis ac frugifera est.

ADMONITIO.

Testimoniū atque auctoritas tametsi in disputando & solent, & debent valere plurimū, ita demum tamen fixa ac firma sunt, si certa aut probabili ratione nitantur. Alioqui & ridiculum & discipuli perniciosum valde est, neglecto pondere rationis, auctoritatem alicuius, velut præiudiciū aliquod atque oraculū sequi. Quòd si negatiuè à testimonio ratiocinēris, planè inconstans fuerit & inanis quæ ex eo ducetur, cōplexio. Porro autē, ad humanū testimoniū pertinet dicta testiū, iusiurandū, præiudicia, tabulæ, rumores, tormēta, & alia eiusmodi, quibus passim vtuntur oratores in iudiciis.

Atq; hi quidē sunt inuentionis fontes, ex quibus omnis omnino confirmādē atque infirmādē quæstionis ratio haurienda est. Vbi illud obiter est animaduertendū, vnā eādēque quæstionē variis argumentorum generibus cōfirmari ac refelli posse.

Quamobrem demonstratis inueniendi locis, illud superesse videtur, vt iudicādi vias aperiamus. At verò quoniam ad inuentionem argumenti plurimum

rimum confert Categoriarum (quæ vulgò prædicamenta dicuntur) cognitio, idcirco de his, simplicibusque vocibus, quæ ad eas referuntur, itémque pronunciatis breviter ante differemus, quò vis tota Dialectices melius, perfectiùsque intelligi possit. Nam ex Categoriis omne argumentum petitur, & circa eas omnis quæstio, disputatioque versatur. Quicquid enim de alio quæritur, atq; adeò ipsum illud quo de aliud quæritur, Categoriarum finibus concluditur: neque ut omnia rerum omnium nomina percurras, vllū penitus reperire possis, quod sub Categoriarum aliquam non cadat. Continent hæ præterea rerum omnium genera, formas, ac differentias: ac propterea quoque ad diuidendi, definiendique rationem non parum conducunt: ut ex his tanquam ex penu aliquo proprium cuiusque rei genus, propriaque differentia (quantum equidem conceditur) depromatur. Occultæ sunt enim & magna ex parte incognitæ propriæ rerū formæ ac differentiæ. Atqui duobus his omnis essentię definitio, veluti diximus, cōficitur. Huc accedit, quòd cum Dialectici munus in differendo positum sit, quod ille ratiocinando præstat: ratiocinatio verò pronunciatis constet, atque hæc item simplicibus vocibus coalescant, quarum vires & significationes ad Categorias tanquam ad capita quædam, supremæque genera reuocantur: planè Categoriarū & pronunciatorum noticia futuro Dialectico usque adeò necessaria est, ut illis ignotis neque altius prouehi possit, neque vllam pro dignitate quæstionem

nem tractare. Sunt igitur, ut ad institutum redeamus, Categoriæ, voces, quæ de omnibus ita dicuntur, ut de his nihil dici queat, ἀπὸ τῆς κατηγορίας per metaphoram sic appellatæ, quod significat aliquē deferre & criminis alicuius insimulare: quod quia dū facimus, aliud de alio dicimus & enūciamus, hinc τῆς κατηγορίας nomen à foro ad scholas translatus est. Categoriæ verò, seu prima ac summa rerum omnium genera sunt decem, substantia, quantitas, qualitas, relata, actio, passio, situs, ubi, quando, habere. Substantia, est quæ per se substitit, & accidentiū sedes est, atque fundamentum. Ea verò corporea est: aut incorporea. Incorporea, ut deus, angeli, anima. Corporea, ut homo, brutū, arbor, lapis. Substantiæ corporeæ genera, formas, differentias, atque item indiuidua singula proposita figura demonstrat.

Substantia.

Corporea		Incorporea
	Corpus	
Compositum		Simplex
	Mixtum	
Animatum		Inanimatum
	Viuens	
Sensibile		Insensibile
	Animal	
Rationis compos		Rationis expers
	Homo	

IOANNES, STEPHANVS, FLORIMONDVS.

Vbi aduertendum est, quæ recta linea statuuntur,

tur, genera ac formas esse: quæ transuersa, differentias : quæ verò postremo & infimo loco collocantur, indiuidua.

Substantiam sequitur quantitas, qua res diuiduntur : eaque duplex est: continua scilicet, & discreta. Continua est, quæ indicat quanta res sit, id est, quàm magna, aut quàm parua. Cuius genera tria sunt, Linea, ad quam mensurarum nomina, veluti vlna, cubitus, pes, passus, stadium, miliare referuntur : in quibus sola lōgitudō spectatur. Superficies, in qua lōgitudō & latitudo. Corpus, in quo lōgitudō, latitudo, & altitudo seu profunditas cernitur. Huc pertinet figuræ, nēpe triāgulus, quadrāgulus, circulus, & ceteræ, cū scilicet in his lineæ & superficies spectantur. Nihil enim aliud ferè videntur esse figuræ, quàm magnitudo breuius, aut lōgius, strictius, latiusve producta. Discreta quantitas est, quæ indicat quot res sint, id est, quàm multæ, aut quàm paucæ. Itaq; illa in numero cōsistit: qui par est, vt binarius, quaternarius, senarius: aut impar, vt ternarius, quinquarius, septenarius.

Qualitas, est affectio animi aut corporis, vnde appellationem aliquam recipimus, vt iustitia, à qua iusti: dialectica à qua dialectici nuncupamur.

Qualitatis quinque sunt species. Prima est, habitus, qualitas nimirum agēdi consuetudine, vsūque longo comparata. Isque corporis est, vt sanitas, robur, agilitas, dexteritas: aut animi, vt virtutes, vitia: artes, inertia. Secunda qualitatis species est, facultas aut imbecillitas agendi aliquid naturā alicui insita:

cluditur, & vera aut certè falsa dignoscitur. Porro autè Syllogismus tribus pronūciatis constat: quorum quod primo loco ponitur, propositio dicitur: quod secūdo, assumptio: quod tertio ac postremo, complexio, seu conclusio, id est conclusa quæstio. Iam verò syllogismus pro ratione pronunciatorū quibus constat, diuiditur in simplicem & coniunctum. Simplex est, qui simplicibus: cōiunctus, qui coniunctis pronunciatis coalescit. Simplicis syllogismi triplex est figura: figurā hīc voco descriptionem seu situm ac dispositionem argumēti. Prima figura est, in qua inter partes quæstionis, subiectum videlicet & dictum, argumētum ponitur, & de eo posterior illius pars in propositione dicitur, ipsum autem in assumptione de priorē. Huius figuræ modi sunt quatuor.

Primus, vniuersis, iisque affirmantibus omnibus pronunciatis constituitur, hoc modo,

Quicquid laudem cōciliat, id est amplexandū.

Omnis autem virtus laudem conciliat

Omnis igitur virtus est amplexāda. Vbi [virtus] quæstionis subiectū est, [amplexanda] dictū: [laudem verò concilians] argumētum: quod quidē (vt inuentionis vsum, cum iudicij fructu coniungamus) ab effecto subiecti, nempe virtutis, ducitur.

Secundus modus vniuersis itidē omnibus pronunciatis, sed assumptione duntaxat affirmante cōstat, hoc pacto,

Nihil dedecus adferens consecrandum est.

Omne vitium dedecus adfert.

E Quare

Quare nullū vitium est confectandum. Vbi argumentum quoque ab effecto subiecti, vt puta, vitij, sumitur.

Tertius modus ex primo oritur, mutatis assumptione & conclusione vniuersis in particulares, veluti,

Quicquid laudē conciliat, id est amplexandū.

Quædam virtus laudem conciliat.

Quædam igitur virtus est amplexanda.

Quartus ex secūdo fluit, mutatis similiter assumptione & conclusione vniuersis in particulares, hoc modo,

Nihil dedecus adferens confectandum est.

Aliquod vitium dedecus adfert.

Aliquod igitur vitium confectandum non est.

R E G V L A .

In prima figura nihil firmè cōstātérq;, colligitur si particularis propositio sumatur, aut si assumptio negans. Prioris capitis tale est exemplum,

Quædam virtus est temperantia.

Omnis fortitudo est virtus.

Quædam igitur fortitudo est temperantia.

Posterioris verò huiusmodi,

Omnis temperantia est virtus.

Nulla fortitudo est temperantia.

Quare nulla fortitudo est virtus. Hic vtróbq; conclusionis vitium facile agnoscas.

Secunda figura est, in qua argumentum supra vtrámque quæstionis partē collocatur, & de vtráque

que in propositione & assumptione dicitur, Cuius item modi sunt quatuor.

Primus, vniuersis omnibus pronunciatis, sed affirmante duntaxat assumptione constat, hoc pacto.

Nihil honestum est quod à virtute abhorreat.

Omnis autem voluptas à virtute abhorret.

Quare nulla voluptas est honesta. Vbi [voluptas] pars quæstionis prior est, [honestas] posterior: [à virtute autem abhorre] argumentū, quod quidem ducitur ex posteriore parte quæstionis, & est à repugnantibus. Atque hîc certè (ne quis hæreat) voluptatem immoderatam & effrenatam corporis libidinem dicimus: honestas quasdam & corporis & animi voluptates esse minime ignari.

Secundus modus vniuersis itidē omnibus pronunciatis, sed propositione duntaxat affirmante constitutus est, sic

Omnis fortitudo est virtus,

Nulla audacia est virtus,

Quare nulla audacia est fortitudo. Vbi argumentum ex priore parte quæstionis, vtpote ex contrario aduerso sumitur.

Tertius modus à primo ducitur, mutatis assumptione & cōclusionē vniuersis in particulares,

Nihil honestum est, quod à virtute abhorreat.

Quædam voluptas à virtute abhorret.

Quædam igitur voluptas honesta non est.

Quartus à secundo manat, mutatis itidem assumptione & cōclusionē vniuersis, in particulares,

Omnis fortitudo est virtus.

Quædam audacia non est virtus

Quædam igitur audacia non est fortitudo.

R E G V L A .

In secunda figura inconstans & incertâ fuerit complexio, si ambobus affirmantibus pronuntiat, aut propositione in parte vtare. Veluti,

Omnis homo est substantia

Omne brutum est substantia

Omne itaque brutum est homo.

Item, Quoddam animal non valet ratione

Omnis homo valet ratione

Aliquis igitur homo non est animal. Vbi conclusionis vitium in promptu est.

Tertia figura est, in qua argumentum infra partes quæstionis constituitur, & illis vtrisque subiicitur, cuius sex modi sunt.

Primus, propositione & assumptione vniuersis, hisque affirmantibus, conclusione verò particulari, item affirmante constans, hoc modo,

Omne animal sensu præditum est.

Omne animal est corpus.

Quoddam igitur corpus sensu præditum est.

Vbi [corpus] subiectum est [sensu præditum] dictū [animal] autem argumentum, quod à priori parte quæstionis, idque à specie ducitur.

Secundus modus propositione & assumptione vniuersis constituitur, sed hac quidem affirmante, illa verò negante, ex quibus particularis conclusio negans colligitur, hoc pacto.

Nihil difficile otio comparatur.

Omne difficile pulchrum est.

Quare aliquid eorū quę pulchra sunt, otio non comparatur. Vbi argumentum ex adiunctis subiecti sumitur.

Tertius à primo fluit, mutata propositione vniuersa in particularem, sic

Quoddam animal sensu præditum est.

Omne animal est corpus.

Quoddam igitur corpus sensu præditum est.

Quartus item à primo oritur, sed mutata assumptione vniuersa in particularem, veluti.

Omne animal sensu præditum est.

Quoddam animal est corpus,

Quoddam igitur corpus sensu præditum est.

Quintus à secundo trahitur mutata propositione vniuersa in particularem, hoc modo

Aliquod difficile otio non comparatur.

Omne difficile pulchrum est.

Quoddā igitur pulchrū otio non comparatur.

Sextus item à secūdo fluit, mutata assumptione vniuersa in particularem, sic

Nihil difficile otio comparatur

Aliquod difficile pulchrum est.

Aliquod igitur pulchrū otio non comparatur.

REGULA.

In tertia figura nulla conclusio vniuersa, negāte præsertim assumptione, rectè cōstantérque colligitur. Itaque vitiosa fuerit ista complexio,

BREVIS DIALECTICAE

Omnis profusio vitium est.

Nulla profusio est auaritia.

Nulla igitur auaritia est vitium.

OBSERVATIO.

In tertia figura syllogismus ex duobus singularibus pronunciatis siue necessaria, siue contingētia fuerint, constitui potest, hoc modo,

Cicero patriam liberauit

Cicero orator fuit

Aliquis igitur orator patriam liberauit. Quam hinc quidē vis inuentionis præceptaque haud ita planè deprehēdi possunt, neque adeò anxie obseruantur. Eatenus tamē hoc ratiocinationis genus proficit, quatenus illo in quotidianis & familiaribus disputationibus frequenter vtimur.

Præstātissima est autem, & omniū certè amplissima prima figura, quòd in ea omne quæstionis genus, affirmans scilicet & negans, vniuersum itē & particulare concludatur: cū in secunda nihil affirmatiuè, in tertia nihil vniuersè colligatur.

ADNOTATIO.

In omni figura indefinitum pronunciatū, siquidē necessariū sit, vniuersi loco sumi potest, veluti.

Virtus mediocritate concluditur.

Temperantia virtus est.

Quamobrem tēperantia mediocritate concluditur. Perinde enim est, ac si omnem virtutem & omnem temperantiam dicas. Idem in secunda &

tertia

tertia figuris accidit. Sin autem contingens sit pronunciatum, pro particulari vsurpatur.

ALIA ADNOTATIO.

In omni figura propriū seu singulare pronunciatum particularis loco sumi potest, hoc modo,

Omnis patriæ oppugnator iure occiditur.

Cæsar patriæ oppugnator fuit.

Cæsar igitur iure occisus est. Idem in secunda & tertia figuris.

REGULAE GENERALES

omnium figurarum.

I.

Ex duobus negantibus, itēque particularibus duobus pronunciatis nihil in qualibet figura necessario conficitur. Prioris capitis tale est exemplū,

Nullus homo rationis expers est.

Nulla bellua est homo.

Nulla itaq; bellua rationis expers est. Idē in secunda & tertia figuris. Posterioris verò huiusmodi,

Quoddam animal rationis expers est.

Quidam homo est animal.

Quidam igitur homo rationis expers est. Vbi utriusque ratiocinationis vitium satis vel ex eo patet, quòd ex veris pronunciatis falsa conclusio colligatur: quod à rerum natura, & boni syllogismi ratione penitus abhorret.

II.

In quacunque figura conclusio ad deteriorem se partem inflectit: vt si quidem pronunciatorum

vnum vniuersum sit, alterum in parte, conclusio in parte sequatur: si vnum affirmans sit, alterum negans, negans quóque colligatur complexio.

I I I .

In omni ratiocinatione, cuiuscunque figuræ illa sit, homonymia in primis fugiēda est: cū scilicet nomen aliquod aliter in propositione, aliter in assumptione sumitur, veluti,

Omnis aries est animal

Quoddam sydus est aries

Quoddam igitur sydus est animal. Hæc enim vitiosam reddit conclusionem, quemadmodum ex proposito exemplo satis constat.

Haftenus de simplici ratiocinatione ac syllogismo, nunc de cōiuncto dicamus. Coniunctus igitur syllogismus dicitur, qui cōiunctis pronunciatis constat: estque triplex, copulatus, disiunctus, hypotheticus. Copulati syllogysmi duo sunt modi. Primus, affirmante vsquequaque propositione constitutus: cuius pars prior in assumptione affirmatur, vt posterior quoque in conclusione asseratur, hoc modo,

Et honesta est, & utilis dialecticæ cognitio.

Atqui honesta est.

Vtilis igitur.

Secundus modus negante vsquequaq; propositione cōstat, & prior eius pars in assumptione tollitur, vt reliqua etiā in conclusione tollatur, veluti.

Nō & dialectica veri inueniendi facultas est, & ei non est incumbendum.

Est

Est autem dialectica veri inueniendi facultas.

Dialecticæ igitur incumbendū. Vbi pars prior negantis propositionis contraria eiusdem affirmatione in assumptione tollitur.

Disiuncti syllogismi duo item sunt modi,

Primus, quando pars prior disiuncti pronūciati in assumptione affirmatur, vt reliqua in conclusione tollatur, sic

Homo aut rationis particeps est, aut expers.

Est autem rationis particeps.

Non igitur expers.

Secūsus modus est, quādo pars posterior disiuncti pronūciati tollitur, vt prior affirmetur, hoc modo,

Aut honesta est virtus, aut turpis.

Non est autem turpis,

Honeste igitur,

Hypotheticus syllogismus quatuor modos cōplectitur. Primus est, cum hypothetici pronūciati pars prior affirmatur, vt reliqua quoque affirmetur, hunc in modum.

Si Dialectica rebus obscuris lucē adfert, ea vtiq; utilis est.

Adfert autem lucem rebus obscuris Dialectica.

Ea igitur utilis est.

Secūsus modus est, quādo pars posterior hypothetici pronūciati in assumptione tollitur ac negatur, vt prior quoque tollatur ac negetur, veluti.

Si profusio est liberalitas, vtiq; & virtus est.

Non est autem profusio virtus,

Neque igitur profusio liberalitas est.

Tertius

BREVIS DIALECT.

Tertius, cū pars prior negatur, vt posterior quoque negetur.

Si sceleratorū cōsuetudo bona est, ea est ineūda.

Non est autem bona sceleratorum consuetudo,

Ne igitur ineunda quidem.

Quartus est, in quo posterior pars affirmatur, vt prior etiam affirmetur, hoc modo,

Si homo disciplinarum capax est, vtique & ratione valet.

Valet autem homo ratione.

Quare disciplinarum capax est.

ADMONITIO.

Iudiciū coniunctorū syllogismorū ex ratione inueniēdi argumēti, non ex ipsius collocatione (vt in simplici ratiocinatione accidit) spectādū est: videntūmq; in his diligenter, vt rectē concludere possis, quatenus primi pronūciati partibus cōueniat inter se, nū altera alterius causa sit, aut affectus: nū aliquo dissentaneorū genere discrepēt inter se: nū à genere ad speciē: à specie ad genus, aut aliunde ducatur argumētū. In quo pręscriptę argumētorū regulę obseruādę sunt: vt scilicet contrariorū alterū affirmes, alterū neges: vt ex propria causa, propriū effectū: ex proprio effectū, propriā causam colligas: vt à specie ad genus affirmatiuē: à genere ad speciē negatiuē, (nisi vniuersum gen⁹ assumas) argumētēris, veluti supra dixim⁹, cū argumētorū genera psequeremur.

Sed exposita syllogismorum natura, de reliquis deinceps argumentationis generibus simpliciter paucis-

paucisq; dicamus.

Ac primo quidem loco occurrit enthymema, quod est argumentatio duobus duntaxat pronuntiatis, propositione videlicet sola, & conclusione constans: unde imperfectus mancúsq; syllogismus appellatur. Huius tale est exemplum.

Artium liberalium studium sequendum est.

Dialectices igitur studiū est sequendū. Vbi assumptio deest, vt syllogismus perficiatur, nēpe hec, Dialectica autē est ars liberalis. Nōnunquā sola assumptione & cōclusionē cōstat enthymema, veluti.

Gracchus seditiosus ciuis fuit.

Igitur Gracchus iustē interfectus. Vbi propositio desideratur,

Seditiosus ciuis iustē interficitur.

ADMONITIO.

Propositio in enthymemate abesse deprehenditur, cū idē est in vtrāq; enthymematis parte subiectum: assumptio verò, cū idē in vtrāque dictū, velut ex proximis superioribus exēplis satis patet.

Inductio sequitur, argumentatio scilicet, in qua ex rebus singulis vniuersum quiddā: aut ex minus vniuersis magis vniuersum: aut ex partibus totum colligitur, hoc pacto,

Petrus ratione valet, Ioannes item, Stephanus, Florimondus ac cæteri denique homines.

Omnis igitur homo ratione valet.

Item, iustitia in mediocritate consistit, fortitudo quoque, prudentia, & temperantia.

Omnis

BREVIS DIALECTICAE

Omnis igitur virtus in mediocritate consistit.

Item, Plebs Romana Tarquinium eiiciendum è ciuitate censuit, Senatus item, ac equester ordo:

Totus igitur populus Tarquinium è ciuitate eiiciendum censuit.

Sic, Ioannes Robertetus inueniendi collocandique probè argumenti rationem tenet.

Totam igitur Dialecticam tenet.

ADMONITIO.

In inductione videndum est diligenter, ne quid diuersum in rebus singulis, quæ non enumerantur, appareat: tum enim vitiosa fuerit inductio & malè concludens. Veluti, si quis ita colligat,

Cicero vi dicendi præditus fuit, Hortensius item, Isocrates atque Demosthenes.

Omnis igitur homo vi dicendi præditus fuit.

Superest exemplum, nimirum argumētatio, in qua ex gestæ, aut vt gestæ rei commemoratione institutam quæstionem confirmamus, hoc modo.

Aquitanis nuper arma in Regem sumere exitiosum fuit.

Quare aliquid in Regē moliri perniciosum est.

Porro vt enthymema ex syllogismo, ita exēplum ex inductione trahitur, éstque exēplum imperfecta veluti quædā inductio. Valent autē ad docendum conuincendūque plurimū syllogismus & enthymema: ad alliciendum autem suadendūque inductio & exemplum.

FINIS.

